

SERİ
SERIES
SERIE
SÉRIE

A

CİLT
VOLUME
BAND
TOME

47

SAYI
NUMBER
HEFT
FASCICULE

2

1997

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
ORMAN FAKÜLTESİ
D E R G İ S İ

REVIEW OF THE FACULTY OF FORESTRY,
UNIVERSITY OF ISTANBUL
ZEITSCHRIFT DER FORSTLICHEN FAKULTÄT
DER UNIVERSITÄT ISTANBUL
REVUE DE LA FACULTÉ FORESTIÈRE
DE L'UNIVERSITÉ D'ISTANBUL

KENTSEL ALANLARDA MEKAN ORGANİZASYONU VE BEYAZIT ÇEVRESİNİN İRDELENMESİ¹⁾

Ar. Gör. Sanem ÇINAR ALTINÇEKİÇ²⁾

Kısa Özet

Günümüzde sürekli değişen, sosyal, ekonomik ve teknolojik koşullar nedeniyle, kentsel mekanların görünümü gittikçe bozulmaktadır. Ayrıca her geçen gün ortaya çıkan yeniliklerle, bir kültürden başkasına geçiş ve genellikle ilgisiz kalınması sonucu, yakın tarihimizin kültürünü yansıtan kentsel mekanların da yabancılaşması sorunu ile karşılaşmaktadır.

İstanbul Metropolü'nde, tarihi yarımada içerisinde yer alan Beyazıt çevresi de bu olumsuzlukları yaşayan bir kentsel mekan olarak tarihi, doğal ve kültürel değerleri korunarak, kazandırılacak çağdaş fonksiyonlarla, turizm ve rekreasyon alanı olarak düzenlenmelidir.

1. GİRİŞ

Kent alanı, üç boyutlu olmasına karşın, kentsel mekan içerdiği beşeri eylemler ile çok boyutlu bir nitelik taşımaktadır. Dolayısıyla kentsel mekan, yapılardan oluşan, kentlilerin algıladığı ve tüm kentsel olayların ilişkilendiği bir bütündür. Kentlerde de insanlara daha iyi yaşam koşullarını sağlayabilmek ve beşeri eylemleri düzenleyebilmek için kentsel mekan organizasyonu önem kazanmaktadır.

Çevresel değişiklikler içinde bulunan yaşam dekorunun, zaman-mekan içerisinde, kendi kendine sadakatının azalması, kısacası dünden bugüne ve yarına farklılaşması, belirgin bir şekilde görülmektedir. Özellikle İstanbul metropolü, eski doku ve fizyonomisini tüm olarak ortadan kaldırmaya yönelik bir değişikliğe sahne olmaktadır.

İstanbul Metropolü içerisinde yer alan Beyazıt çevresinin tarihi, kültürel ve doğal değerlerinin korunması ve yaşayan bir kentsel mekan olarak, gelecekteki gelişiminin tarihi ve kültürel yönden varolan potansiyelini olumlu yönde etkileyecek bir biçimde, turizm ve rekreasyon alanı olarak

1) İ.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü'nde aynı adla hazırlanmış Yüksek Lisans Tez Özettir.

2) İ.Ü. Orman Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü Araştırma Görevlisi

insanların yararına sunulması zorunludur. Bunun gerçekleştirilebilmesi için de, Beyazıt çevresinin mekan organizasyonu açısından irdelenmesi gerekmektedir.

1.1 Mekan Kavramı

Mekanın bugüne kadar çok çeşitli tanımlamaları yapılmıştır.

JOEDICKE (1968), algılanabilecek sınırlayıcı öğelerin yokluğu sözkonusu olduğunda, mekanın yerini boşluk ve buna karşı sınırlayıcı öğelerin aralıkları algılanamayacakları kadar küçükse, mekanın yerini cisimin aldığı, söylemektedir.

ÇUBUK (1982), çevrenin insan ve toplum kültürü tarafından algılanan, yaşama dönüştürülen görünümünü, mekan olarak nitelendirmektedir.

ALTAN (1992), mekan kavramını iyi anlayabilmek için, kendimizi üç farklı ortamda bulunduğumuzu kabul ederek, bir gözlem yapılmasının doğru olacağını önermektedir. Birincisinde, her yönde açık, göz alabildiğine uzanan bir doğanın ortasında, ikincisinde kısmen ağaç, kısmen de değişik yükseklikte çalılarla kuşatılmış bir ortamda, üçüncüsünde de ağaç gövdelerinin çok sık olduğu bir ormanda bulunduğu düşünülmektedir. Bunların içinde, ağaç ve çalılarla çevrelenmiş olan ortam, mekan kavramının düşünülmesini sağlayacaktır. Zaman süreci içerisinde gelişmiş farklı çeşitlemeleriyle büyük boyutlara ulaşan mekan, bir cisim ve onu hisseden bir kişi arasındaki ilişki sonucu oluşur. İnsanı çevreden belli ölçüde ayıran ve içinde eylemlerini sürdürmesine elverişli alan ya da boşluk niteliğindedir.

Nitekim ALTAN (1992) da, mekanların başarılı bir niteliğe kavuşmasında, malzeme, biçim, doku, renk, ışık, gölge gibi tasar öğelerinin önemini vurgulamasının yanısıra, mekanların insanın fiziksel ölçülerine uygun, duyu organlarına cevap veren ve aynı zamanda alışkanlıklarına, tepkilerine, içgüdülerine uygun olarak düşünülmesi gerektiğini belirterek, mekan ve kullanıcı ilişkisini vurgulamaktadır.

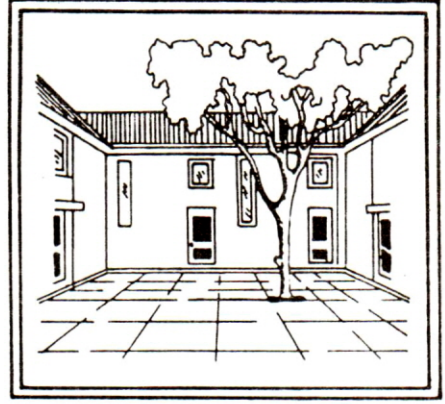
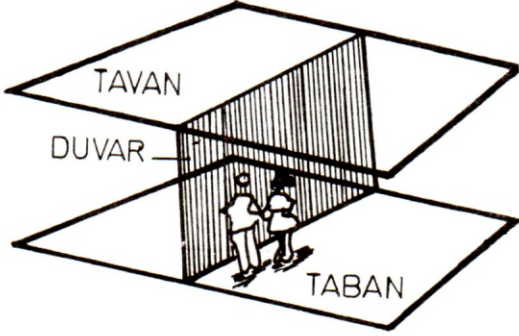
1.1.1 Mekanı Oluşturan Öğeler ve Özellikleri

Mekanı ortaya koyan mekan sınırlayıcılarıdır. Kimi zaman yeryüzü, gökyüzü, ağaç, çalı, yerörtücü, kimi zaman duvar, tavan, kiriş, kimi zaman da bunların kombinasyonları, alanı sınırlandırarak mekanın tanımlanmasına katkıda bulunurlar.

Mekanı oluşturan öğeler (Şekil 1, 2) sınırlayıcı yüzeyler adı altında tavan, taban, düşey yüzeyler olarak üçe ayrılmaktadır (TUNBİŞ 1987).

Mekan sınırlayıcılarının biçimlenişine göre, mekanın geometrisi oluşur. Mekanı sınırlayan öğelerin, niteliği, birbirleriyle olan ilişkileri, mekanın geometrisinde ve algılanmasında rol oynayarak, değişik mekan tiplerinin ortaya çıkmasını sağlar. Mekanları oluştukları sınırlayıcılar açısından ele aldığımızda;

DOĞAL MEKAN (doğal elemanlar ile), YAPAY MEKAN (yapay elemanlar ile) ve KARMA MEKAN (doğal ve yapay elemanlar ile), olarak üçe ayrılır (ALTAN 1992). Ayrıca mekan sınırlayıcı yüzeylere bağlı olarak da çeşitlilik gösterir (Tablo 1). Mekanın geometrisini oluşturan mekan sınırlayıcıların yüzeylerinin, biçim, doku ve renkleriyle mekandaki donatı elemanları da mekanın niteliğini oluşturlar (KRIER 1988).

Şekil 1,2 : Mekanı Oluşturan sınırlayıcı yüzeyler.

Figure 1,2 : The surfaces of space.

1.1.2 Mekan Kullanıcıları

Mekanlar, kullanıcıların biraraya gelip, eylemlerde buldukları ve çevresiyle ilişki kurdukları yerlerdir. Bu nedenle, kullanıcıların tanımlanması, mekânın tanımlanmasına yardımcı olmaktadır. Kullanıcıları birincil, deneyimsel ve rastlantısal gruplar olarak ayırabiliriz (GÜR 1985). Birincil grup, bir ortak yaşam birliği içinde fiziksel ilişkilerde, ortak üretimde bulunan, yasalar tarafından da korunan gruplardır. Deneyimsel grup, simgesel bir mekân içinde, yarı kamusal mekânlara sahip, statü ve sorumluluklara dayanan, ortak üretim deneyiminde bulunan kullanıcılarıdır. Rastlantısal grup, birincil ve deneyimsel grupların bireylerinden, rastlantı sonucu biraraya gelenlerin oluşturduğu mekân kullanıcılarıdır.

Sonuç olarak, kullanıcıların davranışları, mekânı biçimlendirdiği gibi yaratılan fiziksel çevrenin de kişinin davranışları üzerinde etkisi olduğunu belirterek, mekân ve kullanıcı arasındaki ilişkiyi vurgulayabiliriz.

1.1.3 Kullanıcılar Üzerinde Mekânın Psikolojik Etkileri

Kentlerde nüfus ve yapı yoğunlukları arttıkça, insanların ruhsal yönden karşılaştıkları baskılar da artmaktadır. Kent merkezinde büyük ve çok katlı yapıların oluşturduğu labirentler içinde, insanlar kendilerini ölçüğünü kavrayamadıkları, dokusunu, rengini, kokusunu algılayamadıkları bir mekân içinde yalnız ve yabancı hissederler (AKDOĞAN 1984).

Kullanıcıların yaş, cinsiyet, kültür-egitim düzeyi ve ait olduğu toplum gibi çeşitli özelliklere bağlı olarak değişmesinin yanısıra genel olarak kullanıcılar üzerinde mekânın psikolojik etkilerini aşağıdaki gibi açıklayabiliriz:

Bir mekândaki karışık kompozisyonlar, ahenksiz sesler, kullanıcı üzerinde **sinirsel bir gerilim** yaratabilir. Mekânın, basit uygun bir düzende olması, yaygın ışık, dinlendirici ses, kullanıcılarda, **dinlenme** hissini doğurur. Bir mekânda, bulunduğu yeri, yönü ve ölçüğü belirleyici herhangi bir

ögenin olmayışı, soluk renkler, korunmasız açık alanlar kullanıcıda **korku** uyandırırken, rastlantısal güzel objeler, parlak ışık, sıcak renkler, coşkun seslerle oluşturulmuş serbest mekanlar **neşe** yaratırlar. Emniyet ve sükunet duyguları sağlayacak, yumuşak ışığın, farkında olmadan algılanacak düşük perdeli seslerin olması kullanıcıda **kendi başına olma** hissini uyandırır. Yoğun kullanıma sahip mekanlar kullanıcıyı **hareketliliğe** teşvik ederler Bir mekanda insanı ezici ölçünün, beyaz ve yanısıra soğuk renklerin, hakim olduğu kompozisyonlar, **saygı ve hayranlık duygusu** oluşturur. Hareketi engelleyen, kullanıma uygun olmayan alanlar hoşla gitmeyen ışık kalitesi, kullanıcıda **hoşnutsuzluğa** yol açar.

Tablo 1: Mekan sınırlayıcı yüzeylere bağlı olarak çeşitleri (ÇAKMAKLI 1992)

Table 1: The types of space.

	MEKAN TÜRÜ	MEKAN ETKİSİ
ÇEVRELENERİ DÜZELTİRİCİ	YUMUŞAK MEKAN	DOĞAYA YAKINLIK BÜTÜNLÜK MEYEMİ ALGILAMA RAHATLIK
	SERT MEKAN	STRÜKTÜR HİSİ KORUNMA / BİZLENME DISİPLİN ETKİNLİK POTANSİYELİ
ÇEVRELENERİ DÜZETİR	SERBEST MEKAN	MEKAN ALIŞINDA BELİRSİZLİK ÖZGÜRLÜK GENİŞ BAKIŞ AÇISI
	KAPALI MEKAN	MEKAN ALIŞINDA NETLİK KOLAY DENETİM SOSYAL ETKİLEŞİME UYGUNLUK
KODLU KAVRULUR	NEGATİF MEKAN	BİÇİM ALIŞINDA BELİRSİZLİK İSLEVSEL RAHATSIZLIK GÖRSEL RAHATSIZLIK
	POZİTİF MEKAN	BÜTÜNLÜK / KUSATILMISLIK RAHATLIK İSLEVSEL UYGUNLUK
AKTİVİTE DÜZELTİRİCİ	DURUŞAN MEKAN	OTURMA / DİREKLENME / VB MEKAN ALIŞINDA NETLİK BÜTÜNLÜK
	DEVİNİŞ MEKAN	SİRKÜLASYON CANLILIK İBİMLİK
DÜZELTİRİCİ DÜZELTİR	DÜZENLİ MEKAN	DISİPLİN YERDÜZELİK OLAKIŞI KARARLIK
	DÜZENSİZ MEKAN	CESTMLİK / İBİMLİK CANLILIK

GUR (1985)'de dış mekanın sosyal ağırlıklı niteliklerini beş grupta toplamaktadır.

Mekan, kişiyi zararlı ve istenmeyen fiziksel (soğuk, güneş, vb.) toplumsal ve psikolojik (gürültü, meraklı bakışlar, vb.) etmenlerden koruyarak, kişiye **güvenli** bir ortam yaratma özelliğine sahip olmalıdır. Bir mekan üzerinde geçmesi gereken eyleme olanak sağlayabilmesi için **fonksiyonellik** niteliği taşımalıdır. Mekan, kullanıcılara formu, mimarisi, ışıklandırması gibi

özellikleri hakkında bilgi veren, nitelikte olmalıdır. **Simgesellik**, kullanıcıları o mekana çeken faktörlerden biridir. Mekanın kullanıcıya verdiği haz duygusu ile kullanıcı, mekanın kendisine hizmet ettiğini ve ihtiyaçlarını karşıladığını algıladığı sürece, beğenisini sürdürecektir ve **doyum** hissi taşıyacaktır. Mekanın taşıdığı kişilik onun **eğitcilik** özelliğini ortaya koymaktadır. Kullanıcı tarafından yapısı ve süreçleri rahatça anlaşılabilir mekanlar, kullanıcıya hem mekanı rahat ve bilinçli kullanma, hem de kendilerini tanıma olanağı verirler.

1.1.4 Mekan Algılaması

Mekanın algılanması, yalnızca alıcılarımızın verdiği bilgilerin değerlendirilmesine bağlı kalmayıp, bunlardan bazılarının filtre edilmesine yada algı şiddetinin azaltılmasına bağlıdır. Duyu organlarımızla veri toplama işi, iradi bir fonksiyon olmamakla beraber, eğitim ve deneyimle öğrenilen bir beceridir. Bu bilgilerin ışığı altında mekan algılamasını, görme, işitme, koklama, dokunma, duyumlarının yardımı ile oluşan algılamalar ve anı kavramları, gibi algısal olmayan zihinsel bütünlüklerin karmaşık bir kombinasyonu şeklinde ortaya çıkan, deneyim olarak tanımlayabiliriz (ALTAN 1992).

1.1.4.1 Mekan Algılamasında Etkili Olan Faktörler

1.1.4.1.1 Duyu Organları ve Duyumlar

Duyu organları, algıladıkları uyarıları mekan uyaralarıyla birleştirerek, mekan algılamasına büyük katkıda bulunurlar. Bir bireyde gördüklerimiz, onun hakkında işittiklerimize göre yorumlanır. Oysa, özellikle büyük kentlerdeki sosyal yaşam, işitmekten çok, görme fırsatı vermektedir (MORVAL 1985). Gerçekten de mekanların algılanmasında işitme, dokunma, koklama, duyumları önemli görevler almasına rağmen, ağırlıklı olarak görsel algılama ön plana çıkmaktadır. Buna karşın bazı durumlarda da duyma, dokunma, koklama duyumlarının görme duygusundan daha öncelikli olabileceği gözardı edilmemelidir.

1.1.4.1.2 Renk

Renk, duylara daha yakından ve etkili bir şekilde seslenen, bir heyecan ögesidir. Kompozisyonda diğer öğelere tepki göstermeyen insanlar bile, uygun renk düzenleri karşısında etkilenirler. Renkler insanlar üzerinde yaratmış oldukları psikolojik etkilere göre sıcak renkler (kırmızı, sarı, turuncu) ve soğuk renkler (yeşil, mavi, mor) olarak iki gruba ayrılır.

Kırmızı; hareketlendirici, tahrik edici etki yapar. Heyecanı, mücadeleciliği ve canlılığı ifade eder. **Turuncu**; kırmızı kadar dinamik değilse de; yaşama şevki, sıcak duygular uyandırır. **Sarı**; sevinç uyandıran renklerin başında gelir. **Yeşil**; dinlendirici, gençleştirici, mistik bir anlam taşır. **Mavi**; sakinlik, mutluluk, ayrıca düşünme yeteneğini artırır. **Mor**; hüznün etkisi yapan, düşünmeye sevk eden bir renktir. Nötr renkler ise; **Beyaz**; temizlik, saflık vurgulayan bir renktir. **Siyah**; ciddiyeti, kararlılığı temsil eder. **Gri**; olgunluk, temkinlilik ve rahatlık imajını verir.

1.1.4.1.3 Işık

Kentin geçmişini, kültürel birikimini yansıtan tarihi, çağdaş yapılar, günışığı altında tüm görkemleri ile görünürler. Gün ışığından yararlanma olanakları olmadığı zaman, karanlık içerisinde yokolan güzellikler, gece; ürkütücü ve terk edilmiş izlenimi verirler.

Kentsel mekanların gece algılanması, en iyi yapay ışıklandırma ile sağlanır. Meydanlar çevresindeki yapıların mimarisine ve işlevlerine bağlı olarak aydınlatılır. Tarihi yapıların çevrelediği meydanlarda, meydanı sınırlayan yapı yüzeylerinin aydınlatılması mekanın doğru algılanmasına olumlu katkıda bulunacaktır (SİREL 1992). Alışveriş merkezlerinin ve çeşitli sosyal kuruluşların yakın çevresinde yer alan yaya alanlarında gerekli görsel konforu sağlamak ve ilgi çekici sıcak bir atmosfer yaratmak için yapay ışıklandırmadan yararlanılır. Yeşil alanların aydınlatılmasında ise, güvenli ortamlar oluşturulması düşüncesinin yanısıra, akşamları da ilgi çeken yerler şekline dönüştürülmesi gerçekleştirilmelidir. Yine su düzeyinin altından aydınlatılmış havuzlarda, insanlar için etkileyici ve çekici bir ortam niteliği taşırlar.

1.1.4.1.4 Zaman

Kişi, bir zaman boyutu içinde hareket ederken, içinde bulunduğu mekanı oluşturan nesnelere, farklı açı, boyut ve biçimlerde bir görüntü sürekliliği içinde algılar. Eğer kişi, sabit bir noktadan mekanı algılamaya çalışıyorsa, bu durumda durağan algılama sözkonusudur. İnsan hareketle donatıldığında ise hareket yönü doğrultusunda, mekanı her yönden farklı etkiler alarak algılar. Bu durumda da kinetik algılama sözkonusudur.(KONUK 1979).

Zaman, gerek bir mekanın algılanmasında geçen bir süre olarak, gerekse mekandan mekana geçişlerde ya da mekanda konumu bakımından canlılık gösteren yer ve objelerin daha yoğun ilgi çekmeleri gibi olgularda etken olduğu görülmektedir. Ayrıca tarihi nitelikteki alanların mekan algılanmasına katkıda bulunabilmek için de onların zaman içinde kazanmış oldukları tarihsel değer ve fonksiyonlarını vurgulanabileceği mekan düzenlemeleri gerçekleştirilmelidir (TANERİ 1978). Bu da mekanın algılanmasına olumlu katkıda bulunacaktır.

1.2 Kentsel Mekan Kavramı

Kentler, yalnızca insanların barındıkları yapılardan oluşmayıp, toplu yaşam sonucu ortaya çıkan, kişisel ya da toplumsal gereksinimlerin ve eylemlerin gerçekleştirildiği, yapıların dışındaki alanları da kapsamaktadır. Kentsel mekan yapıların sağladığı üç boyutluk özelliğinin yanısıra, ekonomi, sosyal, politik, kültürel, dinsel, vb. beşeri eylemlerle de çok boyutluluk özelliği kazanmaktadır. Yapıların cepheleri, meydanlar, yollar, parklar, tekil yada grup olarak tarihsel yapılar ile kentsel mekan ayrıntı kazanır. Kentsel mekan kavramından sözedilirken tanımlanması gereken diğer bir kavramda, dış mekandır. Kentsel dışmekan, kentsel mekan bütünü içinde yapıların dışında kalan alandır. Kentlerin iletişim aracı olan dinlenme-eğlenme ve spor alanları, alışveriş alanları, sokaklar ve meydanlar, kentsel dış mekanı oluşturmaktadır.

1.2.1 Kentsel Mekan Türleri

Kentsel mekanlar, Özel ve Kamusal mekanlar olarak ayrılmaktadır. Bu iki mekan türü de yapılanmış ya da yapılanmamış karakterde olabilir. Bunları birbiriyle ilişkilendirip tamamlayan yarı özel ve yarı kamusal mekanlar (geçiş mekanları) da bulunmaktadır (BAKAN 1987).

Özel Mekanlar, Yapılanmış nitelikteki özel mekanlar içinde, konut, işyeri, tarım, sanayi yapılarını sayabiliriz. Yapı içermeyen özel mekanlar ise, arsa, bahçe gibi kişiye özel mekanlardır. Yarı özel mekanlarda kişi mülkiyetinde olup, fakat kişinin bütünü ile istediği gibi kullanamayacağı, konut çevresindeki mekanlardır.

Kamusal Mekanlar, Kamusal mekanlar, her kentlinin girebildiği, serbestçe hareket edebildiği mülkiyeti kamuya ait (sokak, meydan, yol gibi) mekanlardır. Yapılanmış nitelikteki kamusal mekanlar ise, kent yapıların oluşturan hizmet, sanayi, dinlenme-eğlenme amaçlı yapılardır. Yapı içermeyen kamusal mekanlar ise, kamu mülkiyetindeki tüm kamusal alanlardır. Yarı kamusal mekanlar ise, mülkiyeti bazen bir grup kentliye, bazen de kamusal yönetimlere ait (otopark, bir konutun avlusu, üniversite bahçesi vb.) mekanlardır.

Tüm bu bilgilerle, kamusal mekanların kullanıcılara farklı bir statü sağladığını söyleyebiliriz.

1.2.2 Kentsel Mekana İlişkin Sorunlar

Kentsel mekanların görünümü gün geçtikçe bozulmaktadır. Bu da çevreyi etkileyen sorunların özellikle kentler içerisinde, çok yönlülük göstermesindedir.

ÖZERDİM (1983), bu sorunlardan bazılarını şöyle sıralamaktadır: Gelişim ve değişim sırasında, yetersiz analizlerden sentezlere geçmede gösterilen ivedilik ve planmalarda koruma olgusunun eksikliği, Tarihsel süreç içerisinde hızlı kentleşme sırasında, kentsel çevre imgesinin önemsenmemesi, Kentlerde doğal ve kültürel çevre imgeleri ikilemi yanı sıra, görevlilerin de politik ve ekonomik baskılar sonrasında güçsüz kalmaları, Kentsel nüfusun artışı, tekniğin sağlığa aykırı biçimde kontrolden uzak uygulanışı, çevre düzenleme olgusuna, yöneticileri ve halkın olumlu katkısının olmaması, Kentsel çevre imgesini etkileyen yasaların yetersizliği, yanlışlıkları ve açıkları, Kentlinin kentine sahip çıkmaması, genel bir kayıtsızlığa doğru sürükleniş gibi toplumsal, kültürel ve ekonomik dengesizlikler, belirtilen tüm bu sorunlar sonrasında oluşan kötü görüntüler ve kirlilikler, bunları algılayan insanlar üzerinde olumsuz etkiler. Kentin ve kentlinin kişiliğini koruyabilmesi, ancak sözkonusu bu problemlerin çözülmesi ile gerçekleştirilebilir.

1.2.3 Kentsel Mekanları Düzenleyici İlkeler

- Kentsel mekan bir takım işlevleri yerine getirmenin yanı sıra, kullanıcı tarafından nasıl algılanacağı gerçeğini de sağlamalıdır.
- Kesin süreklilik karakteri göstermese de, kapalılık hissi vermemelidir.
- Kentsel mekan boyutları insan ölçeği konusunun ötesinde mekanda yer alacak eylem ve

etkinliklerle ilintilidir.

- Renk konusunda, psikolojik ve fizyolojik olarak yapılacak seçimlerin, mekan olgusuna dolayısıyla da kullanıcının algılamasına olumlu katkıları olacaktır.
- Kentsel mekanlara kazandırılan fonksiyonların, kullanıcıların nitelikleri (yaş, cinsiyet, ekonomik düzey, vb) gözönünde bulundurularak çözümlenmesi gerekmektedir.
- Kentsel mekanların iyi algılanmasını sağlamada ışık, gölge ve gece aydınlatmalarının, sınırları, biçimi, dokuyu vurgulama, özellikleri gizleme yada açığa çıkarma, uzakları azaltma ve büyütmedeki etkileri düşünülmelidir.
- İnsan, mekanla ilişkisini sağlarken, kendi ölçeği ile hareket edeceğinden, büyük alanlarda ona kendi boyutu ile ilişkilendirebileceği öğeler yerleştirmelidir.
- Kentsel mekan bütünü içinde statik mekanlar ile dinamik mekanların kombinasyonu sağlanmalıdır. Bu durum kentsel mekanda tekdüzeliği ortadan kaldırır.
- Kentsel mekanda, bina yüksekliği ve mekan genişliği oranı belirli ölçülerde korunmalıdır. Aksi takdirde mekanın algılanması güçleşir.
- Hız farkı ile algılama arasındaki ilişki gözönünde tutularak, oluşturulacak mekanda kullanıcıların hızı dikkate alınmalıdır.
- Tarihi nitelikteki alanların mekan algılamasına katkıda bulunabilmek için, onların korunduğu tarihsel değer ve fonksiyonların vurgulandığı mekan düzenlemeleri gerçekleştirilmelidir.
- Kentsel mekan kapsamındaki ardışık mekanlar seçeneklere göre düzenlenmeli, mekanlarda daralmalar ve genişlemelerle birlikte yön değiştirmeler de sağlanarak, mekan algılanması güçlendirilmelidir.
- Kentsel mekan üzerinde yeşil alanların biyolojik, meteorolojik, fiziksel, sosyal, psikolojik, ekonomik ve estetik yönden olumlu etkileri düşünülerek düzenlemeler yapılmalıdır. Simonds'un "bir kentin temel karakterini yapıardan çok, açık alanların, yeşil alanların organizasyonu saptar" sözü de bu konunun önemini kanıtlamaktadır (AKDOĞAN 1984).

Sonuç olarak, ALTAŞ (1993), tarafından da belirtildiği gibi, kentsel mekanlar estetik kurallara, sanatsal yaklaşımlara, doğru detaylandırılmış uygulamalara, nitelikli işçiliğe ve beklenen psikolojik işlevlere uygun şekilde düzenlenmelidir, diyebiliriz.

1.3 Mekan Organizasyonu

Mekan organizasyonunu açıklamadan önce, kent imgesi ve kentsel imge elemanlarından söz etmek konuya açıklık getirecektir.

Kent imgesi; kentin fiziksel, toplumsal ve ekonomik yapısı ile mekanda ortaya çıkmış

varlığıdır. Bireyin duyu organlarıyla gerçekleştirdiği bu algılamada, kentsel imge öğeleri etken olmaktadır. LYNCH (1960), kentsel imge öğelerini beş gruba ayırmaktadır:

1. Bağlantılar: Gözleyicinin üzerinde hareket ettiği ya da gezebildiği cadde, sokak, yaya yolu, transit hattı, demiryolu ya da kanallar gibi elemanlardır.

2. Sınırlar: Gözleyici tarafından bağlantı olarak düşünülmeyen, iki aşama arasında sınır niteliğindeki ayırıcı öğeler olarak dikkat çeken doğrusal kesintilerdir (kıyı, duvar, vb.).

3. Bölgeler: Bir kenti oluşturan, ortak karakterle tanınan, içlerine girip çıkılabilir nitelikte ve çeşitli etkinliklerin süreklilik kazandığı mekanlardır.

4. Odaklar: Kent içinde gözleyicinin girip-çıkabileceği yoğun aktivite noktalarıdır.

5. Nirengiler: Dışsal niteliğe sahip bir tür nokta referans öğeleridir (kule, minare, dağ gibi).

Kentsel imge elemanları, genellikle birbirleriyle etkileşim içinde ve çoğu kez ayırtedilemeyecek düzeyde çakışırlar. Kent imgesinin vurgulanması, görsel yapının belirginlik kazanması, bütün bu elemanlarının tek tek ve birlikte belirli ilkeler çerçevesinde düzenlenmesiyle olanaklıdır (ARU 1984).

Kentsel mekan bütünü içinde, mimari yapılar ne kadar güzel sanat eserleri olurlarsa olsun, yalnız başlarına bir anlam taşımazlar, çözülmesi gereken onlarla çevrelerindeki alanlarda bulunan gereksinimlere ve fonksiyonlara yani genel anlamı ile yerleşmeye uyacak, organik bir bütünlük sağlanmasıdır (CROSBY 1967).

Sonuç olarak, mekan organizasyonunu, mekanın geometrisini oluşturan mekan sınırlayıcı yüzeylerinin biçim, doku ve renkleriyle mekandaki donatı elemanlarının nitelikleri ve mekanı aydınlatan ışığın yön ve niteliği gözönünde bulundurularak, insanların gereksinimlerini ve etkinliklerini en iyi koşullarda gerçekleştirebilmelerine olanak sağlayan bir çalışma olarak tanımlayabiliriz.

2. MATERYAL VE METOD

Bu çalışmada mekan, mekan algılaması, kentsel mekan ve mekan organizasyonu kavramları incelenerek, kentsel alanlarda mekan organizasyonunun nasıl gerçekleştirilebileceği açıklanmıştır. Çalışmanın amacı sözkonusu bilgilerin Beyazıt çevresine uyarlanmasıyla, bu alanda mekanı oluşturan öğelerin ve özelliklerinin saptanması ile araştırma alanında mekan organizasyonunun bugün ve gelecekteki şeklinin ortaya konmasıdır.

Araştırma alanı olarak Beyazıt çevresinin seçilmesinde: Tarih içerisinde olduğu gibi günümüzde de aynı işlevsel önemi taşıması, kaybolmaya yüz tutan, oysa kültürel açıdan büyük önem taşıyan tarihi ve mimari karakterinin korunması gerekliliği, Tarihi nitelikleri korunarak çağdaş fonksiyonlar kazandırılma zorunluluğu, Mekan algılamasına yönelik olarak, etken faktörlerin yeniden düzenlenmesi gerekliliği, Sosyal, kültürel, dinsel, ekonomik ve siyasal

karakterdeki beşeri eylemlerin gerçekleştiği değişik nitelikteki, mekanları ve kullanıcıları birarada içermeye özelliği, Kentsel yeşil alan karakterinin yeniden ele alınması zorunluluğu, konuları etken olmuştur.

Araştırma yönteminin belirlenmesinde, bu konuda çalışmalar yapan LYNCH (1960), ANONYMUS (1968), ÇUBUK (1980), MORVAL (1985), ZEREN (1990), GİRİTLİOĞLU (1991) ve ALTAN (1992)'den yararlanılmıştır.

Öncelikle Beyazıt çevresinin bilgi edinilebilen tarihlerden günümüze değin geçen süreç içerisindeki konumu incelenmiştir. Günümüzdeki durumunu ortaya koyabilmek için de, çeşitli görsel saptamalar yapılmıştır. Bu amaçla Beyazıt Kulesi'nden ve alanın çeşitli yerlerinden, yapısal ve mekansal nitelikleri belirlemek için, fotoğraflar çekilmiş, skeçler yapılmıştır. Yalnızca fotoğraflarla yetinilmemesinin nedeni, fotoğrafın görünen şeyleri eşit önem derecesi ile yansıtmasına karşın, skeçlerin görülebilen şeylerin nasıl algılandığını belirtmesi ve önem derecelerini ortaya koymasındır.

Bu çalışmada, Büyükşehir Belediyesi ile M.S.Ü. Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümünün 1985-1986 yıllarında ortaklaşa yaptıkları bir çalışma olan Beyazıt Meydanının Yeniden Düzenlenmesi ile İlgili Anket Çalışmasından ve İstanbul Belediyesi Harita İşleri Müdürlüğü'nden sağlanan 1/500 ölçekli harita ile TURING'ten sağlanan çeşitli çizgisel ölçekli haritalardan da yararlanılmıştır.

3. BULGULAR

3.1 Araştırma Alanının Konumu

Tarihi yarımada içinde yer alan araştırma alanı, Divan Yolunun uzantısı olan Yeniçeriler Caddesi'nin kuzeyinde bulunmaktadır. Yeniçeriler Caddesi'nin Beyazıt Meydanı'na bakan kısmında yer alan ve ticaret alanı işlevi gören yapı yüzeyleri, alanı güney kesiminde sınırlayan öğelerdir. Kuzeyde ise, Süleymaniye ve Hesapçeşme Caddeleri ile ardındaki Süleymaniye Külliyesi'nce sınırlanan alanımız, doğuda da Çadırcılar ve Fuat Paşa Caddeleri ile Yakupağa Camii ve Kapalıçarşı tarafından kuşatılmaktadır. Batısında ise, Takvimhane ve Darülfünun Caddeleri ile Kaptan İbrahim Paşa Camii, Üniversiteye bağlı Eczacılık Fakültesi ile çeşitli birimler ve Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesi yer almaktadır.

3.2. Tarihsel Süreç İçerisinde Araştırma Alanı

Beyazıt çevresi, tarihsel süreç içerisinde ve günümüzde sosyal, kültürel, dinsel, ekonomik, siyasal ve tarihi nitelikleriyle önemli bir kentsel mekan olarak ortaya çıkmaktadır.

Beyazıt Meydanı, Üniversite yapıları ve sahafların varlığıyla kültür, Beyazıt Camisi ile dinsel yaşam, büyük hanlar ve Kapalıçarşı ile güncel ticaret ve tarihi bu faaliyetlere bağlı ve Kanuni Döneminden bu yana kesintisiz gelmiş bir buluşma alanı olarak kahveler, kafeteryalar gibi servis hizmetleri ile rekreasyon alanı niteliğindedir (KUBAN / KAHYA 1987).

Araştırma alanının tarihsel süreç içerisinde incelenmesinin yanısıra kentsel mekan ve dolayısıyla da kentsel yaşam üzerinde etkisi olan ve araştırma alanı içerisinde yer alan tarihi, mimari ve kültürel değerlerin de incelenmesi gereklidir. Bu tarihsel akış içinde ve de günümüzde kenti, kentliyi etkileme özellikleriyle, neden-sonuç ilişkilerinin ortaya konması açısından gereklidir.

Araştırma alanı içerisinde bulunan tarihi, mimari ve kültürel değerleri aşağıdaki bölümlerde açıklanmıştır.

3.2.1 Kapalıçarşı

1461 yılında ahşap olarak yapılan Kapalıçarşı'da Dünyanın her tarafından toplanmış mücevherler, altınlar, silahlar, kumaşlar, halılar ve her nevi eşya bulunurdu.

Kapalıçarşı, zaman zaman yangın ve depremlerden hasar görüp onarılmasına karşın, 1943 yılında çıkan yangınla yorgancılar ve döşemeciler kısmı, 1950 yılındaki büyük yangın ile de Kalpakçılar Caddesi büyük zarar görmüştür. Yeniden onarılarak bugünkü şeklini alan çarşı, büyük bir mahalle şeklindedir.

Kapalıçarşı'nın iç ve dış kapıları vardır. Dört cephesindeki kapıların bilinen en eski isimleri, Sahaflar Kapısı, Takkeçiler Kapısı, Zenneciler Kapısı ve Kuyumcular Kapısı'dır. 30000 m²'lik bir alan üzerine kurulu 20 han, 3 binden fazla dükkan, 65 sokak ve tam merkezinde Bedesten vardır.

3.2.2 Sahaflar Çarşısı

Sahaflar Çarşısı, ilk kez Kapalıçarşı'nın içinde bugünkü Şark Kahvesi'nin bulunduğu yerde açılmıştır. Sahaf esnafı 1894 yılındaki büyük depremde dükkanlarının zarar görmesi ile çarşı dışına çıkmak zorunda kalmışlardır. Fakat onarımdan sonra eski yerlerine taşınmamışlardır. O devirlerde eserlerin el yazması olması ve çarşıdaki nem oranının fazla olması nedeniyle, kitapların zarar görmemesi için sahaflar, çarşı dışında kalmak istemişlerdir. İstanbul'un tanınmış sahafları, o zamanki adıyla Hakkaklar Caddesi'ne ve İmaret Sokağı'na (Çınaraltı) yerleşmişlerdir. Sahaflık çalışmaları 1949 yılındaki yangına kadar derme-çatma dükkanlarda sürdürülmüş, çıkan yangın sonunda bir kültür birikimi olan binlerce eseri ortadan kaldırmıştır (TÜRMEÑOĞLU 1986).

Dönemin Belediye Başkanı Fahrettin GÖKAY'ın çabalarıyla, yanan çarşının tamamı istimlak edilmiş, dükkanlar geçici olarak Beyazıt Camii'nin avlusuna yapılan barakalara taşınmıştır. 1952 yılında da şu andaki Sahaflar Çarşısı'na taşınmıştır.

Pekçok kitabın korunmasında ve insanların yararına sunulmasında Sahaflar Çarşısı'nın yaptığı görev tartışılmaz niteliktedir. (Divan-ı Lugat-ı Türk örneğindeki gibi). Sahaflar Çarşısı'nda uzun süre yalnız yazma eserlerin alışverişi yapılmış, ancak yazma eserlerin günden güne azalması, buna karşılık matbaa baskısı kitapların çoğaltılması ile de basılı eser alınıp satılmaya başlanmıştır.

90 yıllık bir geçmişe sahip olan Sahaflar Çarşısı, bu süreç içerisinde değişik imparatorlukların kültür mirasını taşıyan İstanbul kentinde, Avrupa-Asya arasında kültürel bir köprü görevi

görmüştür. Taşıdığı özellikler ve kültürümüze olan katkısı nedeniyle dünyadaki ender örneklerden biri olan Sahafılar Çarşısı'na gerçek fonksiyonunu kazandırmak gereklidir. Bunun temelinde de, yapılacak fiziki düzenlemeninin yanısıra, insana kitabı sevdirmek olgusu da yatmaktadır ki sahafılık mesleği yaşayabilsin.

3.2.3 Çınaraltı

Çınaraltı, IV. Murat zamanında önemli siyasi olaylara sahne olmuştur. Bu tarihlerde şarabın, tütünün yasak olması ve bu yasaklara uymayanların çınar ağaçlarında asılarak öldürülmesi ve ölümlerin de günlerce ağaçlarda asılı bırakılması Çınaraltı adı ile anılan bu mekanı ürkütücü kılmıştır. (TÜRKMENOĞLU 1986).

XX. yüzyıl başında bütün hareketliliği ile sanki o eski olayların yaşanmadığı Çınaraltı'nda hatırlanan en güzel sembol, Beyazıt Camisinin önündeki Çınar ve Atkestanelerinin altında yerleşmiş olan Küllük Kahvesi, edebiyatçı ve aydınların toplandığı bir yer olarak dikkati çekmektedir. Daha sonra, bu özellikli kahvenin yeri değiştirilmek sureti ile yaşatılmaya çalışılsa da eski güzelliğini sergileyememekteydi. Günümüzde de bu alan eski özelliğini tümüyle kaybetmiştir.

3.2.4 Beyazıt Camii

IV. yüzyılın Sultan Külliyesi Fatihin oğlu II. Beyazıt tarafından Tavır Forumu'nun üzerinde, Eski Sarayın hemen yanında yaptırılmıştır. Beyazıt Camii, mimar Yakup Şah Bin Sultan Şah tarafından, 1501-1506 tarihleri arasında yapılmıştır. Beyazıt Camisi, ortada dört ayağa oturan kubbe, kuzey-güney doğrultusunda iki yarım ve yanlarda dörder küçük kubbeyle desteklenmektedir. Caminin ön tarafında revaklı bir avlu vardır. bu avluya, Selçuk şekil ve uslubunda bulunan üç muhteşem kapıdan girilmektedir. Şadırvanlı avlunun üç kapısından Beyazıt Meydanı'na açılan kapı "Meydan Kapısı", üniversiteyi gören kapı "Eski Saray Kapısı". Beyazıt imaretine açılan doğudaki kapı da "İmaret-Kaşıkçılar Kapısı" olarak bilinmektedir.

XIX. yüzyılda İstanbul Camilerini avlularında açılan ramazan sergilerinin en zengini Beyazıt Camisinin avlusundaki sergi olmuştur. Cami, ikinci hareketli dönemini 1949 yılında avlulun tekrar bir sergi niteliği kazanması ile yaşamıştır. Külliye'ye ait türbeler ise Beyazıt Meydanı'nın Ordu Caddesi'ne bakan güney kenarında yerleşmiştir.

3.2.5 Beyazıt Devlet Kütüphanesi

II. Beyazıt'ın yaptırdığı cami karşısında inşa edilen Külliye'nin imaret kısmında, 1882 yılında planlanan kütüphanenin restorasyonuna başlanmış, 1884 yılında da Kütüphane-i Umum-i Osmani adıyla hizmete açılmıştır (MERİÇ 1957). O tarihlerde kütüphanede kitap bulunmadığından gelenlerden kitap bağışında bulunulması istenmiştir. 1934 yılında "Basım Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu" gereği ülkemizde basılan kitap, dergi, gazete, vb. yayınların kütüphaneye gelmesi yer darlığına neden olmuştur. Ayrıca 1952 yılında kütüphanede Türkiye'de İlk Çocuk Kütüphanesi açılmış ise de yine yer darlığı nedeniyle, 1961 yılında kapatılmıştır.

Bu binaya ek olarak, Tanzimat Döneminde Daire-i Umur-u Askeriye binası yaptırılmıştır. Bina, önceleri askeri misafirhane olarak kullanılmıştır. İstanbul'un işgali sırasında buraya Dişçilik Okulu taşınmış ve 1925-1964 yılları arasında faaliyet göstermiştir. 1965 yılında Dişçilik Okulu bu binadan ayrıldıktan sonra, İstanbul Belediyesi'nce turist ve cenaze arabaları için otopark yeri olarak istenmiş ise de sonuçta Bakanlığın çabaları ile kütüphane olarak kullanılmak üzere Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca devir alınmıştır. Halen Beyazıt Devlet Kütüphanesi olarak işlevini sürdürmektedir.

3.2.6 Bakırcılar Çarşısı

XIV. yüzyılda Bakırcılar, Tahtakale civarında bulunuyorlardı. "Şük-i Nahnâsin" denilen Bakırcılar Çarşısı XVII. Yüzyılda Beyazıt'a nakledilerek, Beyazıt Camisi ile Üniversite arasında Bakırcılar ve Fuat paşa Caddesi üzerine yerleştirilmişlerdir. Cumhuriyet'in ilanından sonra da Kapalıçarşı'ya doğru yayılarak geniş bir alanı kaplamışlardır. Şu anda ise caddeye adını veren bakırcı dükkanlarının yerini giyim eşyası satan yerler ve lokantalar almıştır.

3.2.7 Beyazıt (Hürriyet) Meydanı

Beyazıt Meydanı, Bizans Döneminde kentin en büyük Forum'u, Türk Döneminde de Saray Meydanı olarak İstanbul kentinin fiziksel yapısında olduğu kadar, kent imgesinin oluşmasında da önemli bir yeri olan, tarihi kent ögesi olmuştur.

XVII. yüzyıl ortalarında Meydan, dut ağaçlarıyla kaplıydı. Osmanlı dönemini başından bu yana Beyazıt bir yandan saray, bir yandan külliye, öte yandan da konutlar dükkanlarla karışmış ağaçlıklı bir meydan görüntüsü içindeydi.

XVIII. yüzyılda da Beyazıt Meydanı, kentin merkezi bir yerinde olması nedeniyle kurban pazarı olarak kullanılmıştır (KUBAN / KAHYA, 1987).

1855'de kentin gelişmesini denetleyecek olan Belediye (Şehremaneti)'nin kurulmasından sonra Beyazıt Meydanı'nda da düzenleme çalışmaları yapılmıştır (KUBAN, 1970). 1866'da Seraskerlik Dairesi olarak kullanılan, Eski Saray binaları yıkılarak, yerine İstanbul Üniversitesi'ne verilen Harbiye Nezareti binası yapılmıştır. Beyazıt Meydanı'nda çeşitli dönemlerde yer alan anıtsal yapılar zamanla kendi hallerine terk edilmiş ve bazen de başka amaçlara tahsis edilerek restore edilmişlerdir. Örneğin o dönemde hayvanlar için barınak olarak kullanılan Beyazıt İmaret, II. Abdülhamit devrinde onarılarak, 1884 yılında Beyazıt Devlet Kütüphanesi olarak kullanıma açılmıştır.

1923-1924 yıllarında Y. mimar Asım KÖMÜRCÜOĞLU tarafından, ortasına eliptik planlı, çift fiskiyeli bir havuz ve çiçek tarhları yapılmış, havuzun çevresinde tramvayların dönüş yaptığı bir trafik yolu oluşturulmuştur.

1936-1950 yılları arasında da H. PROST tarafından yapılan planlama çalışmalarından eski şehre hakim durumda bulunan Üniversite, Beyazıt ve Şehzade arasında geniş bir mahalle oluşturulacağı, Kapalıçarşı'nın bütünüyle modern bir şekle sokulacağı, fakat genel oluşumun aşağı

yukarı aynen korunacağı, dış sınırları yollarla çevrilererek, girişleri çevresinde geniş otoparklar yapılacağı belirtilmiştir. Bunun yanısıra Zafer Takı'nın ortaya çıkarılması ve Meydan'ın o kısma kadar uzatılması da düşünülmüştür. (DURANAY ve Ark. 1972).

1956-1957 yıllarında, Beyazıt Meydanı'nın önünden geçen 9.5 m genişliğindeki yolun trafik sıkışıklığına bir çare bulmak için, Simkeşhane ve Hasan Paşa Hanı gibi yapıların bir bölümü yıkılmış, Ordu Caddesi'nde eni 30 m. olacak şekilde yol genişletilmiş, hanların kente değer kazandıran cepheleri yok edilmiş, yol kotunun değiştirilmesiyle de bir takım düzensizlikler ortaya çıkmıştır.

1961 yılında üniversite merkezinde tören yapılan büyük bir yaya meydanı oluşturmak için Cansever, Picinato ve Högg'e hazırlatılan 3 projeden Cansever'in projesini uygulama kararı alınmıştır. Beyazıt Meydanı, trafik alanı olmaktan çıkarılıp, cami, üniversite arasında yaşanabilir mekan haline getirilmesi amaçlanmasına rağmen, korkunç bir karayolu kavşağı haline gelmiş, Meydan'ın çevresindeki binalar yıkılmıştır. Yol mekanları ve ölçüleri değiştirilmiş, Meydan'daki ağaçların çoğu yok edilmiştir (CANSEVER 1991). Bu çalışmalar sonrasında da Beyazıt Meydanı bugünkü halini almıştır.

1987 yılında İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı, uluslararası Beyazıt Meydanı Kentsel Tasarım Proje Yarışması düzenlemiş, Y. KARLIDAĞ ve Prof.Dr.V.DÖKMECİ tarafından yapılan proje ödül kazanmıştır. Proje, çağdaş toplumun ticari, sosyal, kültürel, politik ve turistik ihtiyaçlarına, tarihi çevrenin devamlılığı içinde cevap verecek şekilde düzenleme esaslarına dayanmaktadır.

3.2.8 Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesi

Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nin tam karşısında yer alan Müze, klasik medrese mimarisine uygun olarak inşa edilmiş ve 1508 yılında tamamlanan, merkezi bir dershanenin üç tarafında sıralanan 19 odadan oluşan yapı, ortada şadırvanı bulunan revaklı bir avluya sahiptir.

3.2.9 İstanbul Üniversitesi

Eski Saray, 1765 yılındaki depremden zarar görmüş ve bazı binaları yıkılmıştır. III. Selim zamanında bir yangın çıkmış ve 1791 yılında onarımı uygun görülmüştür. II. Mahmut yeniçerileri kaldırdıktan sonra Eski Sarayı, Serasker Dairesi yapmıştır. 1870 yılında da bugünkü büyük binayı inşa ettirmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarına kadar Harbiye Nezareti olarak kullanılan bina sonra İstanbul Darülfünunu'na ayrılmıştır.

3.2.10 Beyazıt Kulesi

Yeniçeri ocağında tulumbacıları bölüğü kurulunca, eski Ağakapısını bahçesine "Yangın Köşkü" isimli ahşap bir kule yaptırılmıştır. Bu yüksek köşkten şehir gözetlenir ve yangın görülen semtlere tulumbacılar koşurulurdu. II. Mahmut zamanında Yeniçeri Ocağı kaldırılınca eski yangın köşkü yerine bugünkü Üniversite bahçesindeki kule, yeni yangın köşkü olarak inşa edilmiştir. (ŞEHSUVAROĞLU).

85 metre yüksekliğindeki Kule, yakınındaki Süleymaniye Camisi'nin dev minareleri ile adeta yarışır bir haldedir. Günümüzde yangın gözetleme ve hava durumuna ilişkin bilgiler verme işlevlerini yapan, mimari bakımdan İstanbul'un en ilgi çekici tarihi yapılarından biri olan bu kulenin, özellikle iç kısmı acilen onarım gerektirmektedir.

3.3 Ulaşım Durumu

İstanbul metropolün'deki yoğun kentleşme ve sanayileşme hareketi, yerleşme düzenini, sosyo-ekonomik ve kültürel yapıyı değiştirerek, yoğun ölçüde ulaşım sorunlarını gündeme getirmiştir. Beyazıt çevresi de tarihi, kültürel, dini ve ticari bir merkez olması nedeniyle bu sorunla karşı karşıyadır.

Araştırma alanındaki bu yoğun ulaşım hareketlerini, hem taşıt trafiği, hem de yaya trafiği açısından incelemek gerekir.

3.3.1 Taşıt Trafiği

Taşıt trafiğinin sorunlu bir hal almasında kullanım yoğunluğuna karşın altyapının eksik ve yetersiz olmasıyla birlikte otopark sorunun çözülmemiş olması da yatmaktadır. Gerçekten de alan yakınındaki tek otopark Fuat Paşa Caddesi üzerinde yer almakta ve yeterli olmamaktadır. Bunun sonucu olarak da yol kenarlarının otopark olarak kullanılması, araç trafiğini aksatmaktadır.

3.3.2 Yaya Trafiği

Araştırma alanı içerisinde yer alan ticari, tarihi, dini ve kültürel yapı ve mekanlar (Kapalıçarşı, Beyazıt Camii, İstanbul Üniversitesi gibi) taşıt trafiğinin yanı sıra yoğun bir yaya trafiğininde sonuçlamaktadır. Gerek hafta içi, gerekse hafta sonu yoğun bir kullanıma sahne olan Beyazıt çevresinde yaya trafiğinin de incelenmesi gerekmektedir. Özellikle çok daha önemli niteliklerinin (tarihi, dini, mimari, turistik vb.) gözardı edilerek bir ticaret alanı olarak kullanılması (Romen Pazarı ve Çınaraltı gibi) yaya hareketlerinin düzensizliğini ve tahrip edici etkisini arttırmaktadır.

3.4 Araştırma Alanında Mekanı Oluşturan Ögeler ve Özellikleri

Araştırma alanı kapsamında (Şekil 3) Beyazıt Meydanı'nını Yeniçeriler Caddesi'ne bakan kesiminden başlanarak İstanbul Üniversitesi bahçesindeki Beyazıt Kulesi'ni içine alan mekana kadar izlenen güzergah boyunca mekanı oluşturan ögeler ve özellikler açısından etüd edilmiş, birbirinden farklı nitelikteki mekanlara ilişkin bilgiler aşağıda belirtilen şekilde açıklanmıştır.

Meydanın Yeniçeriler Caddesi bitişiğinde yeralan düşük kottaki kısmı (A)

Bu mekanı oluşturan sınırlayıcı yüzeyler, Yeniçeriler Caddesi (hızlı tamvay hattı ve iki yanında yeralan araç yolu), caddenin diğer yanında bulunan ticari yapıların yüzeyleri, kot farkından oluşan istinat duvarları ile gerisinde yeralan Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesi, Beyazıt Camii tarafındaki çay bahçesi ile ağaç ve çalı topluluklarıdır. Yeniçeriler Caddesi üzerinde yeralan ticari yapıları, araştırma alanının tarihsel doku bütünlüğüne zarar verici niteliktedir. Taban yüzey, yer ve

mermer ve blok taşla derzli granit parke (10x10 cm.) ile oluşturulmuştur. Asfalt yol malzemesinden farklı olarak kullanılan mevcut döşeme, serbest mekan niteliğindeki bu mekanın oluşumuna olumlu katkıda bulunmaktadır. Yeterli donatım elemanlarının olmaması, Yeniçeriler Caddesi gibi bir ana aksın yanında yer alması nedeniyle yoğun bir yaya trafiğinin yaşandığı dinamik bir mekan niteliğindedir. Gerek taşıt trafiğinin yakınında yer alması, gerekse yoğun yaya kullanımından oluşan gürültü, mekânı olumsuz yönde etkilemekte, içerdiği bu özelliklerle mekan, kullanıcılar üzerinde hoşnutsuzluğa yolaçmaktadır.

Beyazıt Camii'nin güney kesiminde yer alan ve çay bahçesi olarak kullanılan kısım (B).

Burada mekânı Beyazıt Camiinin yapısal yüzeyi ile ağaç ve çalılardan oluşan sınırlayıcı yüzeyler şekillendirmektedir. Çay bahçesi olarak kullanılan bu mekan durağan mekan niteliğindedir. Bu mekan çevresinden soyutlanmış bir dinlenme mekânı niteliğinde olup, taban yüzeyi çevresindeki mekanların aksine prekast malzeme ile oluşturulmuştur. Mekân bu özellikleriyle kullanıcıda dinlenme ve kendi başına olma hissi uyandırmaktadır.

Beyazıt Külliyesi'nin güney kesiminde çay bahçesiyle arasında kalan kısım (C)

Bu mekân Külliye'nin yapısal yüzeyleri, çay bahçesini çevreleyen parmaklıklar, bitkisel öğeler ile sınırlanmaktadır. Az sayıda seyyar satıcısında bulunduğu bu mekân, dinamik mekân niteliklerine sahip olmasına karşın, yaya sirkülasyonunun azlığı nedeniyle daha çok durağan mekan görünümündedir. Bu mekân kullanıcılar üzerinde dinlenme hissi uyandırmaktadır.

Beyazıt Külliyesi'nin duvarları ile Yeniçeriler Caddesi arasında kalan kısım (D)

Mekânı oluşturan sınırlayıcı yüzeyler külliye duvarları içinde yer alan dükkanlar, Yeniçeriler Caddesi ile ardındaki ticari yapı yüzeyleri ve ağaç-çalılardan oluşan bitki gruplarıdır. Taban yüzeylerinin prekast malzemeden oluştuğu bu alan ile Yeniçeriler Caddesi arasında kalan kısımda otopark ve otobüs durağı olarak fonksiyon görmektedir. Bu mekân, Otobüs durağına ve ana aksa yakınlığı nedeni ile yoğun bir yaya kullanımına sahne olan dinamik bir mekân niteliği ile kullanıcılar üzerinde, hareketlilik ve hoşnutsuzluk hissi uyandırmaktadır.

Kapalıçarşı Beyazıt kapısı önünde yer alan kısım (E)

Mekânı, Külliye duvarları ile Kapalıçarşı cephelerinde yer alan dükkanlar ve bitkisel elemanlar sınırlamaktadır. Yeniçeriler Caddesinden gelen yaya sirkülasyonu, taban yüzeyi küp taş (8x8 cm) derzli beton plak (50x50 cm) lardan oluşan bu küçük meydan sonrasında, Çadırcılar Caddesi yönünde, bir kanal mekân şeklinde devam etmektedir. Yoğun bir yaya trafiği ile aynı zamanda dinamik mekân özelliklerine de sahip bu alanda, gerek dükkanlardaki satış elemanlarının, gerekse seyyar satıcıların sesleri rahatsız edici bir etki yaratmaktadır.

Çadırcılar Caddesi boyunca uzanan kısım (F)

Nispeten geniş bir alanın birleştiği bu dar ve uzun sokakta sınırlayıcı yüzeyleri Beyazıt Külliyesi içindeki Sibyan Mektebi ve Kapalıçarşı "Fesçiler Kapısı" cephesinde yer alan dükkanlar

ile başlayıp cadde boyunca heriki yanda yeralan tarihi ve ticari fonksiyonlu yapılar oluşturmaktadır. Araç trafiğine tamamen kapalı, kuşatılmışlık etkisi veren bu mekanda, gerek sokağın darlığı ve yapıların yüksekliği, gerekse alışveriş fonksiyonunun getirdiği yaya yoğunluğu ile satıcıların seslerinin oluşturduğu gürültü, insanlar üzerinde rahatsız edici bir etki yapmaktadır.

Sahaflar Çarşısı (G)

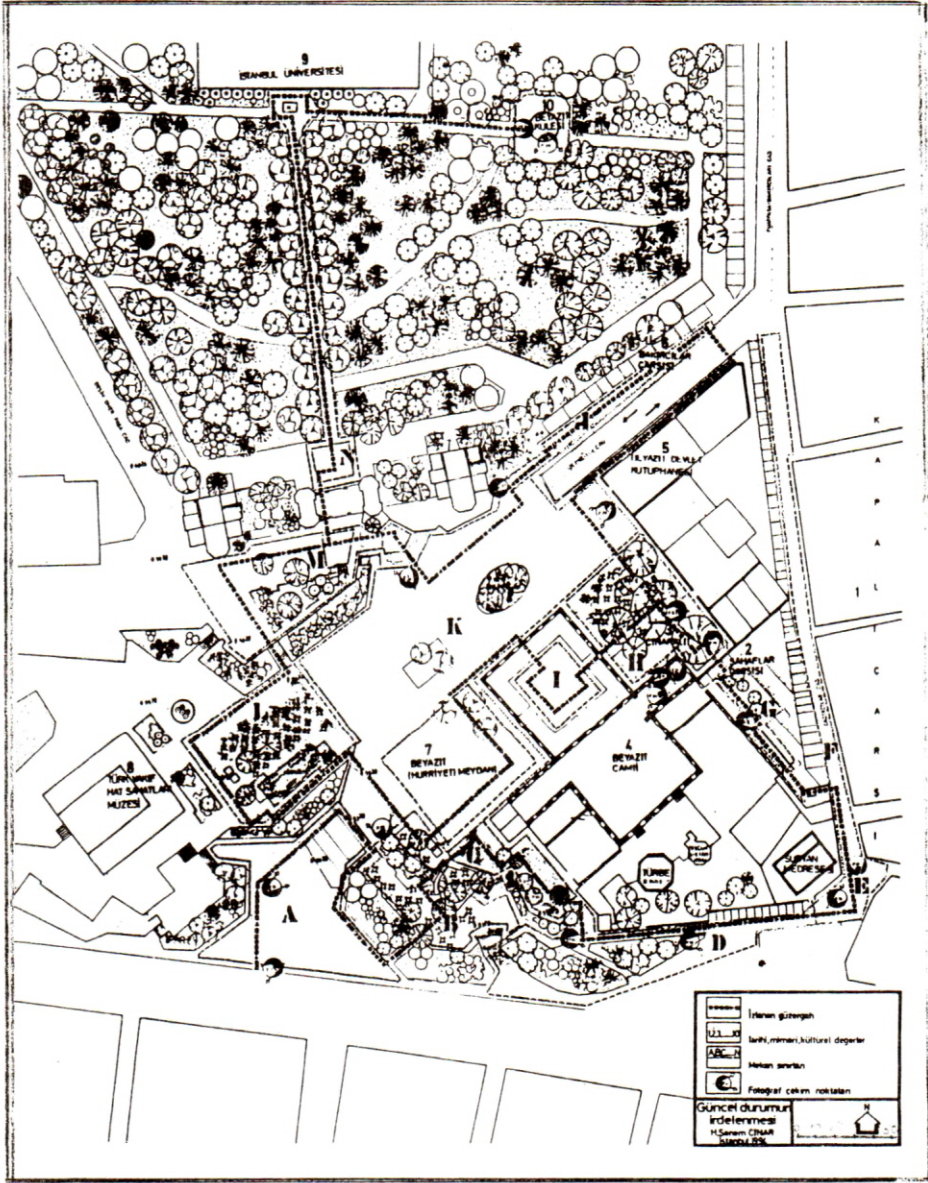
Dar ve merdivenli bir giriş ile başlayarak, avluya ulaşan Sahaflar Çarşısı'nda mekanı, Külliye'nin duvarları ve kanarlarda yeralan Sahaf dükkanları ile bitkisel elemanlar sınırlamaktadır. Bir kanal mekanının sonrasında ulaşılan avlu, düzenli bir mekan niteliğindedir. Taban yüzeyinin altıgen şeklindeki pembe renkli prekast elemanlardan oluştuğu Sahaflar Çarşısı'ndaki dükkanlar, yanyana gelmiş barakalar niteliğindedir. Çarşı'ya Kapalıçarşı yönünden girildiğinde, sağda yeralan büfeden gelen, gerekse girişin hemen içinden solda yeralan tuvaletten yayılan kokular ile sekiz basamaklı merdiven öncesindeki yüksek duvarlarla çevrili giriş, insanlar üzerinde olumsuz etki yapmaktadır. Bu gölgeli serin ve hareketli mekanın devamında, insanlarda rahatlatıcı bir etki yapan, aydınlık geniş avluya ulaşılmaktadır. Avlunun orta kısmında yeralan ve İbrahim Müteferrika'nın büstünün bulunduğu parmaklıklarla çevrili yeşil alan, mekanı bölerek, insanları avlu çevresinde bulunan sahaf dükkanlarına doğru yönlendirmektedir. Bu yeşil alanın sol tarafındaki aks daha yoğun bir yaya trafiğine sahiptir. Avlunun üst kısmı da büyük ağaçların tepe çatıları ile örtülüdür. Avlunun ucundaki dar ve kemerli kapı ile de Çınaraltı'na geçiş sağlanmaktadır.

Çınaraltı (H)

Çınaraltı mekanını oluşturan sınırlayıcı yüzeyler, Beyazıt Camii, Sahaflar Çarşısı ve Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nin yapı ve duvarları ile mekana adını veren, geniş tepeli Çınar ağaçları (*Platanus x acerifolia*)'dır. Üst yüzeyi tamamen bu ağaçlarla kaplı gölgeli bir mekan durumundaki Çınaraltı, çay bahçesi ve eski paralardan, fotoğraf makinasına kadar pek çok şeyin satıldığı bir alışveriş alanı olarak kullanılmasının yanısıra, turistik, rekreatif, ticari ve dini amaçlı yoğun bir yaya trafiğinin olduğu bir mekandır. Tarihi bir mekan olan Çınaraltı'nda sözkonusu çay bahçesinin servis üniteleri prefabrik elemanlardan oluşmaktadır. Mekanı, algılamada etkili olan iştirme faktörü açısından incelediğimizde; satıcıların seslerinin oluşturduğu olumsuzluğa karşın, namaz vakitlerinde Cami'den yükselen ezan sesinin, mekanın tarihi, dini ve turistik karakterine kazandırdığı olumlu etkiyi algılamaktayız. Ayrıca yüksek duvarlarla çevrelenmiş, kapalı ve pozitif bir mekan niteliğindeki Çınaraltı'nda, rüzgarda ağaç yapraklarının çıkardığı sesler de mekan algılamasında etkili olmaktadır. Çınar ağaçlarının tepe çatıları ile Cami'nin kubbeleri de güzel bir uyumluluk göstermektedir.

Beyazıt Camii Avlusu (I)

Ortasında bir şadırvanın yer aldığı Beyazıt Camii avlusunun çevresi diğer Osmanlı camilerinde olduğu gibi revaklarla sınırlandırılmıştır. Avlunun görsel etkisi yukarı, gökyüzüne doğru yönlendirilmiş bir mekanın etkisidir. Girişten cami avlusunun revaklarına doğru geçildiğinde alçak geçitler ve pencereler, insana yakın bir ölçüyü hissettirmektedir. Taban yüzeyinin mermer

1. Kapalı Çarşı (Grand Bazaar)	4. Beyazıt Camii (The Beyazıt Mosque)	7. Beyazıt (Hürriyet) Meydanı (Beyazıt Square)
2. Sahaflar Çarşısı (Bazaar of book sellers)	5. Beyazıt Devlet Kütüphanesi (The Beyazıt Library)	8. Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesi
3. Çınaraltı	6. Bakırcılar Çarşısı	9. İstanbul Üniversitesi (Istanbul University)

Şekil 3: Güncel Durumun İrdelenmesi

Figure 3: The examining of actual situation

malzemenin oluşturulduğu avlu, pozitif ve düzenli bir mekan niteliğindedir. Aynı zamanda sert ve kapalı mekan özelliklerine sahip avlunun revaklarında çeşitli satıcılar da (tesbih, koku, kitap, vb. satan) yer almaktadır.

Beyazıt Camii de, algılayan kullanıcının değer sistemine göre bir sanat yapıtı olarak ya da sadece bir dinsel obje olarak değerlendirilmektedir. Kullanıcıda simgesellik, dinlenme, güven hissi, saygı ve hayranlık duygusu oluşturmaktadır.

Bakırcılar Çarşısının Yer aldığı Kısım (J)

Eskiden bakırcı dükkanlarının bulunduğu, oysa günümüzde her şeyin satıldığı bir alış-veriş alanı olarak kullanılan bu mekan, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi'nin bahçe duvarları ile ticari yapılar tarafından sınırlanmaktadır. Bakırcılar Çarşısının bulunduğu yerde sıralanan dükkanlar, gerekse onların karşısında, alt geçidin duvarlarından yararlanarak oluşturulmuş tezgahlar, kontrüksiyonları ve düzensizlikleri ile bu tarihi çevreye yakışmayan bir görünüm sergilemektedirler. Hem görsel ve işitsel kirliliğe yolaçmakta, hem de yaya sirkülasyonunu engelleyici bir rol oynamaktadırlar. Döşeme malzemesi olarak asfaltın kullanıldığı bu mekan, altgeçit niteliğindeki taşıt yolu ile kesilmektedir. Beyazıt Devlet Kütüphanesi tarafında yeralan, yaya geçişine olanak sağlayan üstü kapalı, dar alan da yine seyyar satıcılar tarafından işgal edilmiş durumdadır.

Tüm bu özellikler, kullanıcıda sinirsel gerilim, hareketlilik ve hoşnutsuzluk etkileri oluşturarak, kullanıcının o mekanı yaşamasını değil, bir an önce geçerek rahat bir mekana ulaşma isteğini doğurmaktadır.

Beyazıt Meydanı (K)

Sınırlayıcı yüzeylerin, Beyazıt Camii, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi, Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesi, Yeniçeriler Caddesi tarafındaki ticari yapı yüzeyleri ile bitkisel kitlelerden oluştuğu Beyazıt Meydanı'nda yoğun bir yaya trafiği gözlenmektedir. Orta kısmında yuvarlak formu bir yeşil alanın bulunduğu Meydan'da, döşeme malzemesi olarak granit taşlar (20 x 40 cm) kullanılmıştır. Yönlendirici hiçbir elemanın olmadığı bu büyük Meydan, döşeme malzemesi ile çevreleyen yapı yüzeylerinin aynı renkte olması nedeniyle, daha da büyük olarak algılanmaktadır. Meydandaki ilginç yerlerden biri olan iki büyük ağacında yer aldığı bu alanda, güvercinlerin su çanaklarına atılan ekmelek parçalarının yaydığı kötü koku yoğun bir şekilde hissedilmektedir. Çevredeki diğer mekanların aksine, Beyazıt Meydanı'nda insan seslerinin yerine, gruplar halinde havalanan kuşların sesleri etkili olmaktadır.

Beyazıt Camii yönünde yeralan kesim ise polis ve zabıta araçlarının otoparkı olarak kullanılmaktadır. Gerek bir kısmının bu şekilde kullanımı, gerekse hiçbir fonksiyon kazandırılmamış olması, bu kesimi yaşamayan bir mekan konumuna getirmiştir.

Beyazıt Meydanı çok büyük olduğunda algılama güçlüğü doğmaktadır. Meydan'ın tümünde kent mobilyalarının yok denecek kadar azlığı ve alanların da tasarım açısından (renk, form, vb.)

niteliksizliği ve uyumsuzluğu algılamayı olumsuz yönde etkilemektedir.

Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesi önünde yeralan kısım (L)

Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesi'nin yapısal yüzeyleri ile kot farkından oluşan duvarlar ve bitkisel kitleler tarafından sınırlanan bu mekanda havuz ve yanında yeralan çay bahçesi bulunmaktadır. Tarihi bir yapı karakterindeki Müze önünde yeralan prefabrik servis üniteleri de bulunduğu çevre ile çelişmektedir. Söz konusu mekan bu özellikleri nedeniyle negatif ve düzensiz bir mekan niteliğindedir. Bu mekan kullanıcı üzerinde hoşnutsuzluk etkisi yaratmaktadır.

Üniversite girişi önündeki kısım (M)

Meydana göre daha yüksek kotta olan bu mekan İstanbul Üniversitesi ve Eczacılık Fakültesi yapısal yüzeyleri ile bitkisel elemanlar tarafından sınırlanmaktadır. Merdivenlerle ulaşılan ve granit parke (10 x 10 cm) döşeme malzemesinin kullanıldığı bu kısımda yine granit taşlarla (20 x 100 cm) yaya sirkülasyonunu yönlendirici derzler bulunmaktadır. Söz konusu merdivenler, kenarlarında mermerin kullanıldığı tuğla döşemeden oluşmuş olup, riht yüksekliklerinin azlığı nedeniyle yürümeyi olumsuz etkilemektedirler. Üniversite giriş kapısının mimari özellikleri insanları o yöne doğru yönlendirici bir etki yapmaktadır. Ama bu kapı sonrasındaki mekanlar, öğretim üyeleri ve öğrenciler gibi belirli kullanıcıların kullanımındadır. Giriş kapısının sağında yeralan Salkım söğüt (*Salix babylonica*) de mekana hareketlilik kazandırmaktadır.

İstanbul Üniversitesi Bahçesi İçerisinde Yeralan Kısım (N)

Üniversitenin meydana bakan anıtsal giriş kapısından girildiğinde, gölgeli, kişide kuşatılmış hissi uyandıran bir mekan ile karşılaşmaktadır. Bu kısım geçildikten sonra ulaşılan küçük meydan, doğuda Profesörler Evi, batıda Atatürk İlke ve İnkılapları Enstitüsü olarak kullanılan köşklere, kuzeyde ise Rektörlük Binası olarak kullanılan yapıya doğru yönelen, üç yolla birleşmektedir. Bu yolların içinde en önemli aks niteliğini gösteren, Rektörlük Binasının ve Atatürk Anıtı'nın bulunduğu meydana doğru uzanan ve alle olarak düzenlenmiş geniş tepeli Çınar ağaçlarından oluşmuş yoldur. Ağaç gövdeleri ve tepeleri ile kuşatılmış olan sessiz ve gölgeli bu kanal mekan güçlü yönlendirme etkisine sahiptir. Mevcut yeşil doku mekanı insan ölçeğinde kılmaktadır. Bu yolun uzantısında yeralan, Yolun sonrasında ulaşılan ve Rektörlük Binası ile ağaç ve çalılar tarafından sınırlandırılmış mekanın ortasında yeralan Atatürk Anıtı bir odak noktası niteliğindedir.

Yine bir odak noktası niteliğindeki ve kent silüetinin karakteristik bir elemanı olan Beyazıt Kulesi'nin bulunduğu mekan, Üniversite'nin bahçe duvarları, Rektörlük Binası yüzeyleri, Spor Alanları ve bitkilerle sınırlanmaktadır. Kule, içinde bulunduğu mekanı bölücü bir etki yapmaktadır. Üzerinde bulunduğu mekanın küçüklüğü nedeniyle bütünüyle algılanamamaktadır.

Araştırma alanı bütünündeki diğer mekanların aksine yalnız hafta içi yoğun kullanıma sahne olan Üniversite bahçesi yumuşak ve serbest mekan özellikleri gösteren, sessiz ve sakin bir ortam niteliğindedir.

Araştırma alanı bütününde yeralan mekanlarda mekanı oluşturan sınırlayıcı yüzeylerin biçim, doku ve renkleri, mekandaki donatı elemanlarının nitelikleri ve kullanıcılar açısından içerdikleri özellikler şunlardır:

Alan içinde yeralan tarihi, mimari ve kültürel nitelikteki yapı yüzeylerinin bazı kısımları onarım gerektirmektedir.

Alanımızın güney kısmında Yeniçeriler Caddesi üzerinde yeralan ticari yapı yüzeyleri, tarihsel çevreye aykırı niteliktedirler.

Alan içerisinde prekast elemanlarla oluşturulmuş döşeme yüzeyleri ve prefabrik servis üniteleri, biçim, doku ve renk açısından tarihsel çevre ile çelişmektedir.

Doğal malzeme ile oluşturulmuş döşeme yüzeyleri de yaya sirkülasyonunu engelleyici nitelikte olup, yönlendiricilikten uzak, tekdüze haldedir.

Araştırma alanı içindeki tüm mekanlarda donatı elemanları nitelik, yoğunluk, görünüm ve düzenlenişleri yönünden yetersizdirler. Oysa kent mobilyaları, kullanıcıların ihtiyaçlarını karşılamanın yanısıra, kent yaşamında buldukları kent parçasının ya da kentin kimliğinin oluşmasında da önemli rol oynarlar.

Aydınlatma elemanları diğer donatı elemanlarını olumsuzluklarını taşımanın yanısıra ışığın sınırları, biçim, doku ve özellikleri vurgulama mekanı büyültme ya da küçültme özellikleri gözönünde bulundurulmadan yerleştirilmişlerdir.

Araştırma alanı içerisindeki bitki kitleleri, Çınar (*Platanus x acerifolia*), Akestanesi (*Aesculus spp.*), Dışbudak (*Fraxinus excelsior*), Sedir (*cedrus libani*), Servi (*Cupressus sempervirens*) vb. gibi büyük ağaçlar ile Kadın tuzluğu (*Berberis thunbergii*), Ateş dikenini (*Pyracantha coccinea*) Zakkum (*Nerium oleander*), Taflan (*Euonymus japonica*) vb. çalı gruplarından oluşmaktadır. Özellikle de Beyazıt Meydanı kısmında, bitkisel kitle eksikliği gözlenmektedir. Bunun sonucu olarak da meydan, bitkilerin sağlayacağı mekansal etki yaratma, çeşitli kompozisyonlar oluşturma, mekan ölçek, işlev ve çekicilik kazandırma özelliklerinden yoksundur.

Mekan kavramı insanın da yer almasıyla anlam kazanmaktadır. Bu nedenle araştırma alanından yararlanan kullanıcıların tanımlanması, mekanın da tanımlanmasına yardımcı olacaktır. Beyazıt çevresinde yer alan mekanlardan yararlanan kullanıcıları:

- a) İstanbul Üniversitesi öğretim üyeleri, öğrenciler, personel ve ziyaretçiler,
- b) Alışveriş amaçlı kullanıcılar,
- c) Rekreatif amaçlı kullanıcılar,
- d) İbadet amaçlı kullanıcılar,
- e) Yerleşik ve seyyar satıcılar,
- f) Terminal noktalarının yarattığı yaya trafiği şeklinde gruplanmıştır.

Ayrıca, M.S.Ü. Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü ile Fen Bilimleri

Enstitüsü bünyesinde, 1985-1986 yıllarında Beyazıt Meydanı'nın yeniden düzenlenmesi projesi çerçevesinde, kullanıcılara yapılan anket çalışmasında Beyazıt Meydanı'ndan kimlerin yararlandığı sorulmuştur. Alınan yanıtlarda % 34 ile öğrenciler % 32'si esnaf, daha sonra %22'si ile memurlar, % 17'si ile öğretim üyeleri, % 16'sı işsizler, % 13'ü emekli, % 4 ile satıcıların olduğu belirlenmiştir.

3.5. Araştırma Alanında Mekan Organizasyonu

Araştırma alanı kapsamında mekan organizasyonu, mekanın geometrisini oluşturan mekan sınırlayıcıların yüzeylerinin biçim, doku ve renkleriyle, mekandaki donatı elemanlarının nitelikleri mekanı aydınlatan ışığın yön ve niteliği gözönünde bulundurularak, mekanların insanların gereksinimlerini ve etkinliklerin en iyi koşullarda gerçekleştirebilmelerine olanak sağlayıp, sağlamadıkları ve aralarındaki ilişkiler açısından etüd edilmiştir. Sözkonusu mekan bütün içindeki yapı kitleleri ile onların aralarında ve çevrelerinde yer alan diğer mekanları, fonksiyonel ve estetik anlamda ilişkilendirerek olumlu-olumsuz nitelikteki organizasyon özellikleri belirlenmiştir.

Araştırma alanında mekan organizasyonuna ilişkin belirlemeleri aşağıdaki şekilde açıklayabiliriz:

Beyazıt çevresi, tarihi yarımada'nın içinde merkezi iş alanı niteliğindedir. Oysa alanın, kültür ve turizm ağırlıklı fonksiyonlara kavuşturulması zorunluluğu vardır.

Araştırma alanında çoğunlukla tarihi ve mimari önemi olan yapılar yer almasına karşın, alanın güneyinde, Yeniçeriler Caddesi üzerinde değersiz ve çevreyle uyumsuz ticari yapılar da bulunmaktadır. Bu yapılar, içinde yer aldıkları tarihi çevreyle çalışmakta ve çevrenin mimari kalitesini düşürmektedirler.

Mekanı aydınlatan ışığın yön ve niteliğinin, mekanın niteliği üzerinde önemli etkisi olmasına karşın, alan bütününde aydınlatma konusuna yeterince önem verilmemiştir. Araştırma alanı bu nedenle çoğunlukla gündüz yaşanan bir mekan niteliğindedir. Sadece farklı tipte uzun aydınlatma elemanlarının kullanılmış olması tarihi, mimari ve kültürel nitelikteki yapıların gece algılanmasına olanak tanımamaktadır. Oysa insanların gündüzleri genellikle kendilerini öncelikle ve doğrudan ilgilendiren nesnelere algılamaya yönelmeleri nedeniyle, çevrelerindeki tarihi ve mimari nitelikteki yapılara pek dikkat etmedikleri bilinen bir gerçektir. Bu yapıların mimari ve işlevsel karakterlerinin, başarılı bir aydınlatma ile ortaya çıkarılması, gündüz olduğundan daha iyi bir şekilde algılanmalarına yol açmaktadır.

Ayrıca görsel algılama üzerinde yapıların yanısıra meydanların, yaya yollarının, yeşil alanların ve su yüzeylerinin aydınlatılmasının etkisi de unutulmamalıdır.

Araştırma alanı her yaş grubundan ve kesimden kullanıcının, birbirleri ve çevreleri ile sosyal ve kültürel gelişimini olumlu yönde etkileyecek, ayrıca tarihsel gelişim süreci içinde sahip olduğu doğal, kültürel, dini ve turistik potansiyelini olumlu yönde geliştirecek, çevre yabancılaşmasını önleyecek, çevre koşullarından yoksundur.

Araştırma alanında bulunan mekanlar arasında, mevcut yeşil doku açısından da büyük farklılıklar bulunmaktadır. İstanbul Üniversitesi bahçesinde yoğun bitki kitlesine karşın Beyazıt Meydanı'nda gerek yatay, gerekse düşey düzlemlerde sınırlayıcı eleman olarak, yeşil dokunun azlığı göze çarpmaktadır.

Araştırma alanında mekan organizasyonuna ait bu genel belirlemeler sonrasında çeşitli mekanlara ilişkin saptamaları da aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz:

Araştırma alanının güney kısmında ve Yeniçeriler Caddesi paralelinde yeralan mekan Beyazıt Meydanı'na göre daha düşük kotta bulunduğundan, buradan Meydan'ın algılanmasında bir noksanlık söz konusudur. Bunun sonucu olarak da, Yeniçeriler Caddesi'nin bulunduğu ana akstan Beyazıt Meydanı'na bağlantıda bir kopukluk vardır.

Beyazıt Külliyesi'nin güney kesiminde yeralan mekanlar ise fonksiyon kazandırılmadığı için, yeterince kullanılmayan ve yaşanmayan mekanlar niteliğindedir.

Araştırma alanı bütünü içinde, birbirini izleyen mekanlar niteliğini en belirgin şekilde Sahaflar Çarşısı, Çınaraltı ve Beyazıt Camii avlusu arasında görmekteyiz. Gerçekten de mekanların daralıp genişlemesi, malzeme ve renk değişikliklerinin birbirini izlemesi, bu mekanlar arasında mekandan mekana geçişin, iyi bir şekilde algılanmasına yardımcı olmaktadır.

Bu mekanlar sonrasında Beyazıt Meydanı'na ulaşıldığında aşırı büyüklüğü ve bir takım fonksiyonel parçalara ayrılmaması nedeniyle mekansal birlik oluşmadığından, yeterince algılanamamakta ve uçsuz bucaksız bir alan etkisi vermektedir.

Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesi yakınında yeralan havuzda, gerek konumu, gerekse bulunduğu yere oranla büyüklüğü nedeniyle fonksiyonellikten yoksundur.

Beyazıt çevresinde gözlenen, en olumlu özellik, alanın yayalaştırılmış olmasıdır.

Yeşil doku azlığının en belirgin şekilde gözleendiği, Meydan'ın orta kısmında bulunan yuvarlak formulu yeşil alanda görsel kalitenin yanısıra fonksiyonellikten de uzaktır.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Araştırma alanının tarihsel özelliklerinin yanısıra, sosyal, kültürel, siyasi, ticari vb. fonksiyonlarının, insanlar için çağdaş bir yaşama ortamı sağlayacak şekilde düzenlenmesi, ivedilikle ele alınması gereken bir konudur. Bu gerçekleştirilirken de, alanın çeşitli işlevleri yerine getirmenin yanısıra, kullanıcı tarafından nasıl algılanacağı konusu düşünülmeli, mekan boyutlarının insan ölçeği ile birlikte, mekanda yeralacak eylem ve etkinliklerle ilintili olduğu gözetilmeli, fonksiyonlar çözümlenirken, kullanıcıların nitelikleri de gözönünde tutulmalıdır. Ayrıca, malzeme, biçim, doku, renk, ışık ve gölge gibi tasar öğeleri, tarihsel çevreyle uyumlu bir şekilde tasarlanmalı ve tarihsel değerler ile fonksiyonların vurgulandığı düzenlemeler gerçekleştirilmelidir. Bunun yanısıra, düzenlemeleri sırasında, Meydan altındaki arkeolojik değerlerin, bir kurtarma kazısı ile ortaya çıkartılması da, tarih boyunca kültürel birikimin ortaya

konması için gerekmektedir.

Yapılacak düzenlemelerde, bu tarihi çevrenin eski doku ve fizyonomisini koruyarak, çağdaş toplumun ticari, sosyal, kültürel, politik ve turistik gereksinmelerine yönelik çağdaş fonksiyonlar getirilmelidir.

Ayrıca düzenlenen çevreden, yörede yaşayanlar kadar, yöre dışından gelenler ve turistler için de hareketli, tarihsel ve mimari sürekliliği yansıtan ve güçlü bir kentsel mekan imajı yaratması sağlanmalıdır. Araştırma alanı, tarihsel süreç içerisinde sahip olduğu kentsel mekan özelliklerinin, tarihi, mimari, arkeolojik ve doğal değerlerinin oluşturduğu potansiyel değerlendirilerek, yeniden kültürel ve turistik bir ilgi merkezi haline getirilmelidir.

Tarihi özelliklerin baskın olduğu Beyazıt çevresinde araç trafiğinden çok yaya trafiği ön plana çıkarılmalıdır. Bağlantıları sağlayabilmek için de raylı taşıma sistemi detaylı düşünülmelidir. Beyazıt çevresinde yeralan otopark alanları da anıtların görsel etki alanlarından çıkarılmalıdır.

Araştırma alanının sosyal ve ekonomik transformasyonunu sağlayabilmek için kahvehaneler, halka açık müzik gösteri alanları, kültürel binalar, sergi alanları gibi fonksiyonlar düşünülmelidir.

Beyazıt çevresinde kullanılacak döşeme elemanları da malzeme, renk, doku açısından, içinde bulunduğu tarihsel çevreyle uyumlu olarak seçilmeli, sert zemin üzerinde yönlendirici derzler oluşturulmalı ve mekandan mekana geçişlerin bu elemanlarla vurgulanması gerçekleştirilmelidir.

Beyazıt Meydanı'nda gerek sert zeminin oluşturacağı doğrusal hatları yumuşatmak için, gerekse görsel ve fonksiyonel yönden alana zenginlik kazandırmak için su ve ışık oyunlarını içeren havuz yeniden yaşatılmalıdır. Yörenin yalnızca gündüz kullanılan bir alan niteliğinden kurtarılması için, bu çeşit fonksiyonlar getirilerek gece de yaşanan bir mekan şekline dönüştürülmelidir.

Üniversite bahçesi içinde yeralan, yalnızca gezinti yolları olarak fonksiyon gören alanlarda, değişik yaş gruplarına (öğrenci ve öğretim üyeleri gibi) hizmet eden fonksiyonlarla (oturma-dinlenme, kitap okuma köşeleri, satranç oynama yerleri, süs havuzları vb.) donatılmalıdır.

Yapılacak düzenlemelerde, getirilecek fonksiyonlarda alandan yararlanacak kullanıcılar ve nitelikleri de dikkate alınmalıdır. Bu bağlantıyı sağlamak için de radyo, televizyon, gazete, dergi gibi kitle iletişim araçlarından yararlanılmalı, ayrıca afiş, el ilanı, anket, görüşme-tartışma ve dayanışma toplantıları ile kullanıcılardan bilgi ve yorum istenmelidir. Beyazıt çevresinde bulunan kent mobilyaları, nitelik, yoğunluk, düzenleniş ve görünüm açısından yetersizdirler. Oysa bunların kentsel mekanlarda yeralan tarihi ve kültürel değerler gibi, zaman içerisinde simgesel işlevler yükledikleri unutulmamalıdır. Yapılacak düzenlemelerde donatım elemanları (banklar, aydınlatma elemanları, çöp kutuları, plastik objeler, telefon, danışma, satış birimleri gibi), kullanıcıların fizyolojik ölçülerine uygunluğun yanısıra, malzeme, renk, doku açısından gerek birbirleri ile gerekse kentsel mekan içindeki diğer öğeler ile birlikte düşünülmelidir.

Kentsel mekanlara nitelik kazandıran ve değişik aktivitelerin dağılımında etkinliği olan önemli öğelerden biri de bitkisel elemanlardır. Yapılacak düzenlemelerde bitkisel kitlelerin, gerek kendi

aralarında, gerekse diğer öğeler ile birlikte, ilginç, çekici, işlevsel ve biçimsel bütünleşme sağlayacakları insan ölçeğine ve gereksinimlerine uygun mekanlar oluşturabileceği gözönünde bulundurulmalıdır. Beyazıt çevresinde özellikle de Beyazıt Meydanı'nda yoğun sert zemin etkisini kırıcı, geniş taç oluşturan ağaçlarla, gölgeleme imkanı yaratılmalı, ayrıca herdemyeşil ve yaprağını döken bitkiler arasında kurulacak denge ile kışın da görsel ve olumlu etkisini sürdüren bir çevre oluşturulmalıdır. Bu gerçekleştirilirken de, tarihi, mimari özellik taşıyan yapıların ve anıtların çevrelerinde yapılacak bitkilendirmeler, yapının özelliğini kaybettirmeyecek, engellemeyecek nitelikte olması ve yayvan taçlı, hafif tekstürlü bitkiler (*Robinia pseudoacacia*, *Fraxinus excelsior*, *Tilia tomentosa* vb.) değerlendirilmelidir. Beyazıt Camii çevresinde de, Çin pagotları ile şekil benzerliği gösteren bitkilerden (*Picea* spp., *Abies* spp., *Cedrus* spp. vb.) kaçınılmalı, kubbe ve minarelerle güzel kompozisyonlar oluşturan ve geleneksel kullanıma sahip, yuvarlak taçlı, ulu ağaçlar (*Platanus* spp., *Aesculus* spp., *Celtis* spp., vb.) ile Serviler (*Cupressus* spp.) kullanılmalıdır.

Algılamada görsel algılamanın üstünlüğü gözönünde tutularak, ışık, gölge ve gece aydınlatma konusuna da gereken önem verilmelidir. Bu Beyazıt çevresinin gece kullanımı üzerinde de olumlu etki yapacaktır. Bu amaçla, Beyazıt Meydanı'na giriş ve çıkışların kullanıcılar tarafından kolaylıkla algılanabilmesi için, yüksek düzeyde aydınlıklar ile vurgulanması gerekmektedir. Meydan yerine meydanı sınırlayan tarihi ve mimari yapı yüzeylerinin aydınlatılması sağlanmalıdır. Bu durum, yapıların insanlar tarafından gündüze oranla daha iyi bir şekilde algılanmalarını sonuçlayacaktır.

Bütün bunların yanısıra kentsel mekanlarda başarılı bir mekan organizasyonu gerçekleştirebilmek için mimar, kent plancısı ve peyzaj mimarının koordineli bir çalışma içinde olmaları gerekliliği de unutulmamalıdır.

SPACE ORGANIZATION IN THE URBAN AREAS AND THE EXAMINING OF BEYAZIT AND ITS ENVIRONMENT

Ar. Gör. Sanem Çınar ALTINÇEKİÇ

Abstract

Nowadays, due to rapid and continuous changing of the social, economical and technological conditions of the cities, urban settings and their environment are effected negatively. Especially, special parts of the cities where reflect the historical cultures of the nations are mainly effected areas by intermixing of different cultures, insufficient interest of citizen and changing life style.

Beyazıt and, its environment being an examples under these disadvantages in the historical peninsula of the metropolis, İstanbul should be planned as a touristic and recreational area taking into consideration its historical, natural and cultural values.

SUMMARY

Special parts of the cities where reflect the historical cultures of the nations are mainly effected areas by intermixing of different cultures, insufficient interest of citizen and changing life style.

Beyazıt and its environment is one of the examples of those which have these disadvantages in the historical peninsula of the metropolis, İstanbul. In this study, the actual space organization of Beyazıt and its environment of historical and cultural values have been studied and given suggestions on how to develop its modern functions.

Beyazıt and its surroundings still continue their functional importance as they had in the history. By a conservative approach, developing its historical and architectural values which have great cultural importance is necessary. The study area actually being a business and trade center has to be subjected a realistic planning with cultural and touristic functions.

While realizing the planning, relations between users and spaces must be taken into considerations such as user's perceptions and qualities.

Additionally, design elements, like material, form, texture, colour and light should be used in harmony with historical environment. Historical values and functions have to be emphasize in improving of the traditional environment.

The study area should be functioned by protection of the old structure of the historical environment and supporting commercial, social, cultural, political and touristic demands of modern society.

KAYNAKLAR

- AKDOĞAN, G., 1984: *Doğa Düzenleme Ders Notları, Y.Ü. Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İstanbul.*
- ALTAN, İ., 1992: *Mimarlıkta Mekan Kavramı, Mimarlık ve Şehircilikte Mekan, Sistem Yayıncılık Mat.San.A.Ş., İstanbul.*
- ALTAŞ, E., 1993: *Dış Mekanı Yaşamak, Yapı Dergisi, Ekim-Sayı: 143, Başkent Ofset, Ankara.*
- ANONYMUS, 1968: *Bath-A Study in Conservation. Her Majesty's Stationary Office, London.*
- ARU, K.A., 1984: *Şehirselleme Tasarım Lisansüstü Ders Notları, M.S.Ü. Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İstanbul.*
- BAKAN, K., 1987: *Türkiye'de Kentsel Dış Mekanların Düzenlenmesi, TÜBİTAK, Yapı Araştırma Enstitüsü, Yayın No: 4-5, İstanbul.*
- CANSEVER, T., 1991: *Söyleşi-Turgut Cansever, Mimarlık-Dekorasyon Dergisi, Mart Sayısı, s. 49-53, Proje Ltd. Şti., İstanbul.*
- CROSBY, T., 1967: *City Sense, Studio Vista London, Reinhold Publishing Corporation, New York.*
- ÇAKMAKLI, D., 1992: *Bina-Kentsel Çevre İlişkisi, Y.Ü. Mimarlık Fakültesi, Baskı İşliği, İstanbul.*
- ÇUBUK, M., 1980: *Beşeri Yerleşmelerde Mekan Organizasyonu ve Ülkesel Kalkınmayı Bir Mekan Organizasyonu İçinde Yaratmak. İ.D.G.S.A. Yayın No: 74, İ.D.G.S.A. Matbaası, İstanbul.*
- ÇUBUK, M., 1982: *Zaman ve Kentsel Çevre Oluşumu, M.S.Ü. Mimarlık Fakültesi, İstanbul.*
- DURANAY, N., GÜRSEL, E., URAL, S., 1972: *Cumhuriyet'ten Bu Yana İstanbul Planlaması. Mimarlık Dergisi, Sayı: 7, Ankara.*
- GİRİTLİOĞLU, C., 1991: *Şehirselleme Mekan Ögeleri ve Tasarım. İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, Baskı Atölyesi, İstanbul.*
- GÜL, A., 1989: *Kapalı Kentsel Dış Mekanları Düzenleme İlkeleri, Y.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.*
- GÜR, Ş., 1985: *Toplumsal İlişki ve Tasarım, K.Ü. Mimarlık-Mühendislik Fakültesi, Yayın No: 27, Trabzon.*
- JOEDICKE, J., 1968: *Bir Mimari Mekan Kuramına Giriş ve Aynı Zamanda Mimarının Durumunun Saptanması İçin Deneme, Bavent Wohnen. Çeviren: Atilla ARPAT, İ.T.Ü. Mühendislik Fakültesi Matbaası, İstanbul.*

KONUK, G., 1979 : *Kentsel Tasarımda Boyutlandırma Ölçütleri ve Ülkemiz İçin Geniş Kapsamlı Bir Model Önerisi*, M.S.Ü. Mimarlık Fakültesi, Şehir Bölge Planlama Bölümü Doçentlik Tezi, s. 46, İstanbul.

KRIER, R., 1988 : *Urban Space*. Academy Editions, London.

KUBAN, D., 1970 : *İstanbul'un Tarihi Yapısı*, Mimarlık Dergisi, Sayı : 5, İstanbul.

KUBAN, D., KAHYA, Y., 1987 : *Beyazıt Meydanı Tarihi Gelişimi*, Büyükşehir Belediye Başkanlığı, Beyazıt Meydanı Kentsel Tasarım Proje Yarışması Kitapçığı, Çiftay Matbaacılık, İstanbul.

LYNCH, K., 1960 : *The Image of The City*, Press, Cambridge.

MERİÇ, R.M., 1957 : *Beyazıt Camii Mimarı, II. Sultan Beyazıt Devri Mimarları ve Bazı Binalar*, Ankara.

MORVAL, J., 1985 : *Çevre Psikolojisine Giriş*, Çeviren: Nuri BİLGİN, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir.

ÖZERDİM, B., 1983 : *Kentsel Mekanların Görsel Analizinde Kullanılabilecek Bir Yöntem Üzerine*, s. 62, Ticaret Matbaacılık, İzmir.

SİREL, H.K., 1992 : *Dış Mekanların Gece Algılanması*, Mimarlık ve Şehircilikte Mekan, Sistem Yayıncılık Mat. San. AŞ., İstanbul.

ŞEHSUVAROĞLU, H. : *Asırlar Boyunca İstanbul*, Cumhuriyet Gazetesi, Tarih İlavesi, İstanbul.

TANERİ, E., 1978 : *Şehircilik Konuları*, İ.D.M.M.A. Mimarlık Bölümü, Şehircilik ve Proje Kürsüsü 5, İstanbul.

TUNBİŞ, M. 1987 : *Peyzaj Tasarım Ders Notları*, Y.Ü. Mimarlık Fakültesi, İstanbul.

TÜRKMENOĞLU, T., 1986 : *Konuyla İlgili Derlediği Notlarından*.

ZEREN, N., 1990 : *Koruma Amaçlı İmar Planları, Yapım Süreci, İlkeler, Yöntemler*. T.C. Kültür Bakanlığı, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurultayına sunulan bildiri, Ankara.